

ШЕВЧЕНКОЗНАВЦІ ТА ШЕВЧЕНКОЛЮБИ

Алла КАЛИНЧУК

УДК 028.02Грушевський:Шевченко

**ОЛЕКСАНДР
ГРУШЕВСЬКИЙ
ЯК ЧИТАЧ ТВОРІВ
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

У статті проаналізовано маловідомий шевченкознавчий доробок Олександра Грушевського, визначено особливості його дослідницьких пошуків, співвіднесеність їх із проблемами розвитку літературознавства першої третини 20 ст.

**ДО 140-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ
НАРОДЖЕННЯ ВЧЕНОГО**

Ключові слова: шевченкознавство; архівні джерела; етнографізм; тематика; лейтмотив; національне тло; мотиви.

Постановка проблеми. Сьогодні науці про Шевченка вже вкотре доводиться піддавати ревізії численні напрацювання 10-х–першої половини 30-х рр. 20 ст., окреслювати напрямки дальших досліджень. У радянський період було знищено багатьох шевченкознавців, їхні здобутки реквізовано з академічного обігу. Серед призабутих учених – ім'я Олександра Грушевського, його незаслужено вилучені шевченкознавчі розвідки є органічним складником наукових традицій 19 – першої третини 20 ст., лишаються актуальними й нині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Заслуговують на увагу студії О. Грушевського, присвячені творчості Шевченка. Однак згадки про нього не було в працях, що синтезували підсумки шевченкознавства, зокрема у вид.: Комишанченко М. З історії українського шевченкознавства: Творчість Т. Г. Шевченка в оцінці дожовтневого літературознавства (К., 1972); Шев-

ченкознавство: Підсумки й проблеми (К., 1975); Шевченківський словник: У 2 т. (К., 1975. – Т. 1). Дескрипцію деяких аспектів вивчення О. Грушевським доробку поета розглянуто в розділі В. Качкана [22], статті І. Шихненка [29]. У «Шевченківській енциклопедії: В 6 т.» уперше представлено статтю, де стисло оглянуто спадщину вченого [23]. Формат цього видання не дав змоги ґрунтовно дослідити значення його праць, що переважно виходили на сторінках часописів ЛНВ, ЗНТШ, «Україна», «Шлях», «Украинская жизнь», «Записок історично-філологічного відділу ВУАН», «Записок наукового товариства в Києві» та ін., що й зумовило вибір теми. Отже, наша мета – докладніше проаналізувати малознані публікації О. Грушевського, залучити їх до контексту шевченкознавства першої третини 20 ст. Статтю написано в межах реалізації завдань планової теми відділу шевченкознавства Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України – «Рецепція творчості Шевченка: літературознавчий аспект».

Виклад основного матеріалу. Шевченківська тема привернула увагу Олександра Грушевського (1877–1942 або 1943) – українського історика, літературознавця, етнографа, археографа, громадського діяча, члена Центральної Ради. Його літературознавчі праці лише принагідно згадують у загально-культурному контексті українського суспільства першої третини 20 ст. Уперше про необхідність «науково-критичного, <...> хоч би тільки бібліографічного огляду розвитку і досягнень українського наукового шевченкознавства 20-их і першої половини 30-их років» [24, с. 3] наголосив Б. Кравців ще 1961 р., назвавши серед багатьох дослідників, незаконно репресованих або засланих, доробок О. Грушевського. Понад п'ятдесят років його ім'я було серед тих, на кого в радянський період накладено ідеологічне табу, його шевченкознавчу спадщину сьогодні недооцінено.

Уперше опубліковано коротку біографію та подано реєстр праць О. Грушевського в «Записках історично-філологічного відділу ВУАН» за 1923 р. [21, с. 133]. У ЦДІАК зберігаються документи, що їх подав майбутній учений під час вступу до Київського університету св. Володимира, зокрема й автобіографія [18]. Отож, О. Грушевський народився 12 / 24 серпня 1877 р. у м. Ставрополі (тепер РФ). 1899 р. він закінчив історико-філологічний факультет Київського університету Св. Володимира, був одним із останніх учнів В. Антоновича. Юнак паралельно слухав лекції на 1–2 курсах правничого факультету того ж вишу.

Громадське життя Києва 1890-х–1900-х рр. підкорило та спрямувало О. Грушевського в річище суспільної дійсності України того часу, тоді ж він познайомився з представниками Київської громади, як-от, О. Кониським, В. Антоновичем, Є. Тимченком та ін. Велика родина, соціокультурне й інтелектуальне оточення, активна самоосвіта, усвідомлене бажання служити українській громаді визначали процес формування його світогляду й наукових інтересів.

О. Грушевський незмінно виступав як самобутній вчений та організатор науки, громадський діяч із чіткою проукраїнською позицією. Після закінчення університету йому не вдалося влаштуватися на викладацьку посаду в Києві. Упродовж 1907–1908 рр. у Новоросійському (Одеському) університеті вчений читав загальні курси історії, історії України та нової української літератури [27, арк. 7]. Невдовзі його звинуватили в тому, що він викладав українською мовою, він дістав догану та за якийсь час його було звільнено з університету [27, арк. 18].

З цього приводу О. Грушевський згадував: «Розуміється, що всі українські надії та пляни викликали у російських діячів недовіру, ворожнечу або глум... Се була велика гама відтінків і мені прийшлося добре познайомитися з сими відтінками, коли я в Одеському університеті починав перші в Росії університетські виклади на українській мові (се було весною 1907 р.)» [14, с. 321]. Згодом науковець залишив спогади про свої лекції в Новоросійському університеті, що мали неабияку популярність, а студентство зустріло викладання українською мовою захоплено: «Нема де поставити додаткових стільців, – казав смотритель університетського будинку <...>, – а декан фон-Штерн висловлював поки-що задоволення, що студенти так зацікавилися історією (він ще не передчував, що йому, як деканови, через рік буде висловлено за сю справу <...> догану від міністерства)» [14, с. 321–322].

1909 р. О. Грушевський викладав загальні та спеціальні курси у Московському, від 1910 р. – в Петербурзькому університетах. Згодом Л. Рудницький послався на спогади Н. Драй-Хмари, яка 1915 р. в Петербурзі слухала українською лекції вченого з історії України [28, с. 322]. Після повернення в Україну, впродовж 1917–1918 рр. – приват-доцент Київського університету. Л. Рудницький одним із перших після понад п'ятдесятилітнього замовчування спадщини О. Грушевського відзначав, що в літературознавстві згадки про нього були скупими й короткими. Дослідник доповнив біографічні факти про вченого: 1919–1921 рр. був заступником голови Історичної секції Наукового товариства в Києві, 1921–1924 рр. – головою Історичної секції ВУАН, головним редактором часопису ЛНВ, співредактором «Записок історично-філологічного відділу ВУАН», від березня 1919 до 1936 р. – на посаді директора Постійної комісії для складання історично-географічного словника українських земель [докл. див.: 28, с. 321; 22]. У липні 1933 р. його звільнено з ВУАН за «саботаж у науковій роботі», а 9 серпня 1938 р. його заарештовано як одного «з керівних учасників антирадянської націоналістичної терористичної організації». Рішенням особливої наради НКВС СРСР від 5 жовтня 1939 р. О. Грушевського засуджено до 5 років заслання в Казахстан [26, арк. 182–183], відбуваючи яке помер 1942, за ін. даними – 1943 р. (офіційних даних про його смерть та місце поховання не знайдено) [25]. Посмертно реабілітовано у вересні 1989 р.

Упродовж двадцяти років учений був активним дослідником: автор понад 150 праць з історії України та історії церкви, археології та археографії, архівознавства, етнографії та літературознавства. Щороку від 1919 р. він – співорганізатор березневих засідань при Історичній секції, на яких виголошували доповіді, реферати або їх тези на шевченківську тематику. Наприклад, Л. Рудницький зауважив, що науковець «на таких засіданнях часто виступав і читав доповіді, як-от, про Шевченка й Аксакова, «До концепції "Гайдамаків"» [28, с. 325].

Для О. Грушевського літературознавчі дослідження були так само важливими, як і інші галузі, в яких він працював упродовж життя. У його доробку огляди української літератури 19 ст., а також численні розвідки про М. Максимовича, М. Гоголя, М. Костомарова, П. Куліша, Т. Шевченка. У студії «Из истории украинской этнографии: Этнографические темы в украинской литературе» (1909) критик проаналізував тематику й проблематику рідної літератури кінця 18–початку

19 ст., зокрема вказав на етнографічну основу творчості багатьох письменників того періоду. Він підкреслив цінність такого етапу становлення словесності: «до поезії Шевченко тягнеться полоса разработки этнографических тем, не только в качестве рамки, но и в виде самостоятельных сюжетов» [7, с. 3]. Автор розкрив причини використання етнографічних матеріалів у доробку Г. Квітки, В. Забіли, М. Костомарова, М. Маркевича та ін.: «Ответ нужно искать в тогдашнем состоянии украинской литературы. Это было время исканий. Старые темы внесенные в литературу украинскую людьми старшего поколения – были уже приняты. Руководящие принципы – реализм и демократизм – сохраняли и далее свое обаяние и влияние, но нужно было новое содержание» [7, с. 29]. На думку О. Грушевського, для ранніх творів Шевченка тематика народної поезії є обрамленням: «Народные верования, обычаи и обряды являются не основной темой, а лишь рамкою или деталями» [7, с. 3]. Якраз у поетовій розробці соціальної проблематики він вбачав новий зміст літератури 19 ст.

Деякі доповнення до рецепції творчості митця вчений подав у наступному дослідженні – «З сучасної української літератури. Начерки і характеристики» (1909, 1918). Зокрема, в третьому розділі «Загальний погляд на українську літературу XIX в.» автор засвідчив геніальність Шевченка, який «лише висловив гостро і яскраво, що не зовсім ясно уявляли собі інші, з потрясаючою правдивістю відкрив ту соціальну неправду в основі суспільних відносин, про яку догадувалися і інші: власний досвід привів до свого гострого безпощадного осуду» [6, с. 171]. За О. Грушевським, поет своєю творчістю вказав літературі шлях дальшої еволюції [6, с. 171].

За підтримки української громади Петербурга 1914 р. О. Грушевський підготував і видав добірку літературно-критичних статей, присвячену 100-річчю від дня народження митця – «Шевченківський збірник», запланований як періодичне видання, але через початок Першої світової війни вийшов лише перший його том. Він став насправді подією для всього українства, а тому набув резонансу в українському літературознавстві [20, с. 74].

В науковому доробку літературознавця є низка розвідок про творчість Шевченка, де він мав намір схарактеризувати найважливіші грані пошуків поета. Критик застосував і поєднав два підходи до аналізу: хронологічно-біографічний (поступово розкривав найважливіші етапи життя і творчості) та критико-аналітичний (розглядав поезії у власних доповненнях науковими прикладами). У статті «Шевченко і Куліш» О. Грушевський спробував реконструювати факт першої зустрічі та знайомства двох митців у Києві, їхнє захоплення українським фольклором, етнографією, пам'ятками минулого. Зокрема, дослідник підкреслив, що в історії літератури відносини між Шевченком і П. Кулішем – «трагічний епізод їх спілкування» [16, с. 17]: від глибоко щирих симпатій і пошани Куліша до поета, згодом – менш щирих, але приятельських, до образ на адресу Шевченка та його творчості, ще пізніше – виправдання Куліша. На думку науковця, Шевченко щиро товаришував із Кулішем, відверто ділився з ним своїми планами, прислухався до його порад. Автор акцентував, що в читача може скластися думка, що «Куліш мав помітний вплив на вироблення поглядів Шевченка» [16, с. 17]. Критик уважав, що з різних джерел формувалася світогляд митця, напри-

клад, на його переконаннях позначалися дитячі спогади про розповіді діда Івана про українське минуле, народні перекази, відомості з «Історії Русів», «Історій...» М. Бантиш-Каменського та М. Маркевича, спілкування з Є. Гребінкою та Я. Кухаренком, твори П. Куліша та М. Костомарова, які вказували на помилки деяких історичних джерел, пояснювали їх істинні моменти [16, с. 18]. О. Грушевський припустив, що Кулішів план укласти «Описание старинных церквей и зданий, утварей, домашних принадлежностей, ремесла и пр. в древнем и новом состоянии Малоросии» міг спонукати Шевченка до видання «Живописной Украины».

Певні доповнення до біографії Шевченка дослідник подав у ще одній публікації «Шевченко і Кухаренко», де на основі їхнього листування спробував відтворити зближення обох митців у Петербурзі, коли перший був учнем Академії мистецтв, а другий в урядових справах приїздив до столиці Російської імперії. О. Грушевський висловив припущення, що їх познайомили або О. Бодяньський (як стверджував О. Кониський), або петербурзькі українці. За літературознавцем, вони підтримували дружнє спілкування від першого знайомства в Петербурзі до смерті Шевченка: «поет завжди з глибокою симпатією згадував “доброго щирого кошового” і навіть катастрофа 1847 р., що розбила життя Кобзаря, не зіпсувала отсих гарних приятельських відносин. Кухаренко не знав спочатку докладно про долю поета і тільки пізніше довідався, де саме перебуває він. Дізнавшись про се, Кухаренко зараз же написав до поета лист, який дуже втішив його змучену душу» [17, с. 47].

Про численні мотиви творів 1843–1845 рр. і розширення їх тематики йшлося в розвідці «Три літа», де автор означив зміни в душевному стані митця, пояснив його з психологічного погляду, коли поет уперше 1843 р. подорожував Україною, проте почував себе самотнім серед знайомих та друзів. На думку О. Грушевського, Шевченко усвідомлював загальний культурно-національний занепад суспільства, шукав освічених людей, не байдужих до української старовини та рідної мови. В такому контексті критик спробував проаналізувати низку поезій, суголосних тодішній поетовій внутрішній кризі («Маленькій Мар'яні», «І мертвим, і живим...», «Минають дні...», «Холодний Яр» та ін.). Також учений визначив жанр цих творів як автобіографічні зізнання, що містили багато цінного матеріалу для розуміння біографії Шевченка. Саме вірш «Три літа» О. Грушевський вважав порубіжною поезією між двома періодами творчості – періодом «трьох літ» і циклом «В казематі» [13, с. 73].

У студії «В киргизьких степах» дослідник спробував відтворити внутрішній стан поета в Орській фортеці, коли йому було заборонено писати й малювати. Зокрема він зробив припущення, що лише за якийсь час на засланні Шевченко знайшов певну рівновагу, адже почав отримувати від друзів і знайомих відповіді на свої листи, посилку з книжками та малярським приладдям від А. Лизогуба, з'явилися численні поезії в добу другої хвилі фольклоризму тощо. На думку О. Грушевського, розрадою для митця стала Аральська описова експедиція, організована навесні 1848 р. під керівництвом О. Бутакова, відзначив роль останнього у встановленні душевного балансу Шевченка – все це на якийсь час відкривало йому можливості малювати, звільнитися від військової муштри, казарменого життя й суворого нагляду. Науковець намагався з'ясувати «пережи-

ванне і настрої поета в сі роки і простежити, як відчай, сум, туга за Україною та близькими відбивались в його поезіях сього часу» [2, с. 137].

Стаття «Невільницький цикл Т. Шевченка (1847)» – спроба психоаналітичного дослідження творчості поета і його психології зокрема. На думку дослідника, події життя Шевченка «проводять границі в його поетичній творчості і намічають певні періоди в розвою творчості поета» [10, с. 183]. Тому О. Грушевський запропонував вивчати доробок митця в кількох напрямках: 1) простежувати його основні думки в їх хронологічному розробленні; 2) спостерігати за їх змінами; 3) згрупувати відповідні поезії про певні події з його біографії; 4) досліджувати події і творчість за циклами [10, с. 183]. Критик вказав на зовнішні та внутрішні межі циклу, виокремив кілька з них: «три літа», «невільницький 1847 р.» тощо. Зокрема, він осібно розглянув «Садок вишневий коло хати...», визначив його жанр – безжурна ідилія: «Дуже цікаво, що як раз серед казематних умов і вражіннь склалась така іділія, одинока серед поезій Шевченка, бо до безпосереднього опису природи і села не прилучається ніяких, так звичайних у поета, сумних думок і рефлексів: світла, ясна основа не обростає сумними спостереженнями та споминами» [10, с. 185]. Окремо серед творів циклу 1847 р. автор дослідив поезію «За байраком байрак...», виконану «в тонах історичної романтики» [10, с. 190] першого петербурзького періоду (визначення О. Грушевського), де «романтика народних пісень сполучається з критичним відношенням до Гетьманщини» [10, с. 191]. Також науковець об'єднав поезії «Ой одна я, одна...», « – Чого ти ходиш на могилу?», «Ой три шляхи широкі...», «“Не кидай матері”, – казали...», «Рано-вранці новобранці...» за основними мотивами: сирітства, долі, самотності, розлуки, пустки. Він схарактеризував їх тематику, лейтмотив, порівняв із народними піснями: виявив схожість у настроях і стилістичному обробленні сюжету про дівоче життя та «Думками» («Тяжко-важко в світі жити...» і «Тече вода в синє море...») раннього періоду творчості. О. Грушевський визначив жанр творів «Н. Костомарову» та «Не спалося, а ніч, як море...» (останній спочатку входив до циклу «В казематі») як поезії-зізнання. Отже, розвідка вченого «Невільницький цикл Т. Шевченка (1847)» – ще одна спроба означити мотиви поезій Шевченка періоду перебування в казематі Третього відділу та співвіднести їхній зміст «з тодішніми переживаннями поета» [1, с. 11].

У доробку О. Грушевського є низка публікацій про формування світогляду, як-от, історичних поглядів та педагогічних ідей Шевченка, про його взаємини з членами Кирило-Мефодіївського братства. Упродовж 1914–1924 рр. у численних дослідженнях розробляли питання про освіту та начитаність митця [20, с. 77]. Цікавим і цінним щодо постановки цієї проблеми є нарис «Життє і творчість Т. Г. Шевченка. 1814 – 1861» вченого, де він спростував судження опонентів поета про те, що «українська жива мова не здатна до літературного розвою, що на ній не можна висловити високих та глибоких думок» [3, с. 25]. На думку науковця, вже виходом у світ 1840 р. «Кобзаря» Шевченко довів протилежне – спроможність писати рідною мовою. Критик мотивував власний погляд на самоосвіту митця. Зокрема автор уточнив, що поет присвятив їй чимало часу: за 2–3 роки після викупу з кріпацтва він осягнув чимало інформації, найбільше йому допомогли К. Брюллов та Є. Гребінка, вони, маючи власні бібліотеки, до-

помагали рекомендаціями щодо прочитання тих чи інших книжок. Серед лектури О. Грушевський вказав Біблію, твори Гомера, Й. В. Гете, Й.-Ф. Шіллера, В. Скотта, І. Котляревського, роботи з історії Греції та середніх віків, «Історію Русів», праці М. Маркевича, М. Бантиш-Каменського, М. Максимовича, М. Костомарова, П. Куліша.

Одним із перших учених звернув увагу на інтерес Шевченка до освіти широких мас населення, проаналізував її окремі аспекти. За О. Грушевським, поет зосередив увагу на підготовці, виданні та поширенні власноруч написаного «Буквар яужнорусского». Він уважав, що Шевченкове осмислення поглядів на школу й освіту йшло ще від часів діяльності кириломефодіївців. Саме братчики гостро підняли національно-культурні проблеми освіти в Україні 1840-х рр. [11, с. 43], коли вони розробляли плани освіти, видання підручників та книжок рідною мовою для таких шкіл, поширення їх серед учнів [4; 5]. Учений розкрив значення національно-культурної та соціальної реформ, про які часто дискутували кириломефодіївці, уважав їх першими українськими інтелектуалами [4, с. 77]. Саме вони, на думку науковця, мали розпочати культурно-просвітницьку роботу серед рідного народу.

Дослідник наголосив, що поет спробував зреалізувати підготовчу працю Кирило-Мефодіївського братства 1861 р., видаючи свій «Буквар». Він відзначив, що в програмі освіти Шевченка поєднано кілька основних умов: перехід від конфесійно орієнтованої школи до національної (критик нагадав, що ще в перший петербурзький період творчості митець виступав проти тих, хто нехтував і зневажав рідну мову: поема «Сон», послання «І мертвим, і живим...», згодом – у «Передмові до нездійсненого видання “Кобзаря”» 1847 р.) [11, с. 47]. Науковець дійшов висновку, що після повернення із заслання поет уважав за свою першорядну справу запровадити письменність серед широких верств населення, зокрема задумав підготувати низку підручників, які б давали знання й формували національно свідомих громадян.

Про міру відповідності змісту творчості Шевченка історичним фактам у контексті авторових цілей та засобів їх реалізації йшлося у розвідках «Історичні твори Шевченка на лекціях історії» й «Історичні погляди Т. Г. Шевченка», рукопис її зберігають у ЦДІАК. Зокрема, для повноти сприйняття достовірності української історії вчений запропонував огляд історичних поезій: «історичні твори Шевченка становлять надзвичайні цікаві і цінні ілюстрації при вивченню рідної історії» [9, с. 3]. На його думку, такі твори слід розділити на дві групи, які б ілюстрували ставлення митця до тих чи інших історичних осіб або фактів. До першої групи автор залучив поезії, що відтворювали козацьке минуле, але не були тісно пов'язані з історичним тлом (наприклад, «До Основ'яненка», «Гамалія», «Іван Підкова», «Нащо мені женитися?..», «У неділеньку у святую...»). Критик визначив завдання поета у перший петербурзький період так: «нагадати байдужим або забувшим про се минуле, пояснити ворогам українства дійсне значіння козаччини, про яку вони мають лише невірні погляди» [9, с. 7]. До другої групи він включав твори, пов'язані з історичними подіями тісніше (як-от, «Тарасова ніч», «Чернець», «Невольник»).

За О. Грушевським, окремо варто вивчати поему «Гайдамаки», позаяк кожен читач повинен критично її оцінювати й пам'ятати про «Передмову» Шевченка,

де той висловив «сум з приводу важких подій минулого» [9, с. 22]. Він з'ясував, що митець, створюючи поему, не користувався історичними джерелами, а в її основу поклав народні оповідання, які він чув від діда Івана про сумні події Коліївщини, народні перекази, історичні пісні та думи, його погляди розходилися з офіційними урядовими та мали збіг з народним баченням [8, арк. 1–2]. На його думку, поезіям на історичну тематику властиві мотиви слави, волі, долі.

О. Грушевський дійшов висновку, що «історичні погляди Шевченка першого періоду не довго залишалися без змін (1838–1845) і підлягли гострій та уважній перевірці. Після цього поет відрікся зовсім від деяких своїх оцінок минулого і почав триматися інших поглядів на минуле» [9, с. 25], тобто «романтична закрутка історичного світогляду» зазнала змін [8, арк. 18–19]. Тому вчений означив поему «Розрита могила» як перший твір Шевченка з критичною оцінкою історії України, коли вона опинилася під гнітом Російської імперії [9, с. 29]. На думку літературознавця, після звільнення з кріпацтва поет активно почав цікавитися джерелами минувшини, збирати їх, двічі відвідав Україну – все це стало поштовхом до часткової зміни його поглядів на рідну історію. Цим дослідженням науковець продемонстрував власне сприйняття Шевченка як поета, який завдяки самоосвіті, спілкуванню з О. Бодянським, з товаришами по Кирило-Мефодіївському братству, згодом переглянув і переосмислив свої погляди на історію України, розставив акценти щодо сутності й наслідків історичних подій.

Науковець одним із перших відреагував на публікації про Шевченка, що вишли в ювілейний рік і кілька років потому. Своім завданням він уважав – оглянути серйозні студії про твори Шевченка, опубліковані з 1914 до 1917 рр. Критик обмежився головню виданнями про життя і твори поета, розглянувши ті з них, депереверірено, уточнено або доповнено попередні факти біографії чи відомості про його доробок [15, с. 116]. У бібліографічному огляді автор проаналізував за тематичним принципом численні матеріали: біографічні статті про окремі періоди життя Шевченка; Шевченко та його оточення; Шевченко та літературні збіги; Шевченко та польські впливи; статті про окремі твори. Таким чином, вагомість статті у тому, що О. Грушевський зібрав і докладно розглянув видання, що було оприлюднено до 100-літнього ювілею від дня народження поета.

О. Грушевський – автор рецензії на дослідження С. Балея [12]. У відгуку вчений підкреслив, що С. Балея, розглядаючи доробок Шевченка під кутом зору психології творчості, запропонував три підходи до аналізу: ендіміонізм (розглядав поему «Гайдамаки» та вірш «Меня тринадцятий минало...»), фемінізм («риси його відношення до жіноцтва, в якому сполучається разом для поета і краса і свята чистота, до якого поет відноситься з глибокою симпатією і повагою» [12, с. 75]. Третій підхід, за С. Балеєм, – містицизм, його О. Грушевський вважав менш розробленим, не завжди погоджувався з тим, як розв'язував поставлені завдання автор розвідки. За рецензентом, новизна книжки в тому, що С. Балея «ставить певні проблеми і зазначає нові шляхи в розробленню і студійованню творчості Шевченка» [12, с. 75].

Висновки. Під час дослідження доробку митця науковець поєднав хронологічно-біографічний та критико-аналітичний підходи. Особливістю дослідницьких пошуків О. Грушевського є реконструкція творчої еволюції Шевченка, спроби

класифікувати за періодами його поезію, визначити основні мотиви лірики кількох періодів («трьох літ», «невільницького циклу 1847 р.», заслання); осмислити його біографію, історичні погляди, педагогічні ідеї, акцентувати їхні доміанти, контактні зв'язки. Вченому вдалося розкрити особистий внесок Шевченка, який переріс межі свого покоління та збагатив українську літературу.

Список використаної літератури:

1. Грушевська О. З новітніх дослідів про Т. Шевченка / О. Грушевська. – [Київ]: Видавництво «Шлях», [1918] . – 12 с.
2. Грушевський О. В киргизьких степах / О. Грушевський // Шевченківський збірник. – Пб.: Друкарня бр. В. та І. Линників, 1914. – Т. 1. – С. 135–160.
3. Грушевський О. Життє і творчість Т. Г. Шевченка. 1814–1861 / О. Грушевський. – К.: Друкарня Акціонерного товариства «Петро Барський», 1918. – 32 с.
4. Грушевський О. З настроїв та думок Кирило-Мефодіївського братства / О. Грушевський // Україна. – 1914. – Кн. 1. – С. 71–77.
5. Грушевський О. З планів і думок Кирило-Мефодіївського братства. Плани видань / О. Грушевський // ЛНВ. – 1918. – Т. 71. – Кн. 7/8. – С. 89–95.
6. Грушевський О. З сучасної української літератури: Начерки і характеристики / О. Грушевський. – 2-е вид. – К.: Криниця, 1918. – Ч. 1: Українські повістярі другої половини ХІХ в. – 207 с.
7. Грушевський А. С. Из истории украинской этнографии: Этнографические темы в украинской литературе / А. Грушевский. – СПб.: Типография Императорской Академии наук, 1910. – 29 с.
8. Грушевський О. Історичні погляди Т. Г. Шевченка / О. Грушевський // ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 1176. – 20арк.
9. Грушевський О. Історичні твори Шевченка на лекціях історії / О. Грушевський. – К.: Друкарня Акціонерного товариства «Петро Барський», 1918. – 35 с.
10. Грушевський О. Невільницький цикл Т. Шевченка (1847) / О. Грушевський // ЛНВ. – 1918. – Т. 69. – Кн. 2/3. – С. 183–194.
11. Грушевський О. Педагогічні ідеї Т. Шевченка / О. Грушевський // Шлях. – 1918. – Ч. III (Березень). – С. 42–47.
12. Грушевський О. [Рецензія] / О. Грушевський // Шлях. – 1918. – Ч. 8. – С. 74–75. – Рец. на кн.: Бaley С. З психології творчості Шевченка / С. Бaley. – Л.: Друкарня Ставропигійського університету, 1916. – 91 с.
13. Грушевський О. Три літа / О. Грушевський // Шевченківський збірник. – Пб.: Друкарня бр. В. та І. Линників, 1914. – Т. 1. – С. 69–89.
14. Грушевський О. Український народний університет / О. Грушевський // ЛНВ. – 1917. – Т. 68. – Кн. 5/6. – С. 320–326.
15. Грушевський О. Шевченківська література за останні роки / О. Грушевський // Україна. – 1917. – Кн. 1/2. – С. 116–127.
16. Грушевський О. Шевченко і Куліш / О. Грушевський // Шевченківський збірник. – Пб.: Друкарня бр. В. та І. Линників, 1914. – Т. 1. – С. 17–47.
17. Грушевський О. Шевченко і Кухаренко / О. Грушевський // Збірник пам'яті Тараса Шевченка. – К.: Друк 2-ї артілі, 1915. – С. 40–47.
18. Грушевські-історики та філологи. 1830–1958 рр. // ЦДІАК. – Ф.1235. – Оп. 1. – Спр. 1048: Агестат зрілості, посвідчення про вступ до Київського університету та біографія. 31 серпня 1888 р. – 14 квітня 1909 р. – 18 арк.
19. Грушевські-історики та філологи. 1830–1958 рр. // ЦДІАК. – Ф.1235. – Оп. 1. – Спр. 1050: Прохання до правління Київського університету про надання дозволу проводити наукові заняття в Архіві університету. 1902 р. – 1 арк.

20. Дорошенко В. Шевченкознавство за останнє десятиліття [1914–1924] (Короткий інформативний огляд) / В. Дорошенко // Стара Україна. – 1925. – № 3/4. – С. 72–80.
21. Життєпис і спис праць О. Грушевського // Записки історично-філологічного відділу ВУАН. – 1923. – Кн. 2/3. – С. 134–136.
22. Качкан В. З родоводу Грушевських (Олександр Грушевський – історик, етнограф, літературознавець) / В. Качкан // Українське народознавство в іменах: Навчальний посібник. – К.: Либідь, 1995. – Ч. 2. – С. 160–171.
23. Костюк І. Грушевський Олександр Сергійович / І. Костюк // Шевченківська енциклопедія: В 6 т. – К.: Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ, 2012. – Т. 2. – С. 194–195.
24. Кравців Б. Шевченкознавство в соцреалістичній дійсності / Б. Кравців // Сучасність. – 1961. – № 3. – С. 3–15.
25. Пиріг Р. Я. Рідний брат Михайла Грушевського / Р. Пиріг // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – 1994. – № 1. – С. 89–93.
26. Постанова кримінально-слідчої справи О. С. Грушевського // ЦДАГО України. – Ф. 263. – Оп. 1. – Спр. 64688: 1938–1989 рр. – 182–183 арк.
27. Правління імператорського Одеського (Новоросійського) університету // Державний архів Одеської області, м. Одеса. – Ф. 45. – Оп. 4. – Спр. 1227: Особова справа О. С. Грушевського. – 37 арк.
28. Рудницький Л. У тіні великого брата – літературознавчі праці Олександра Грушевського (Спроба аналізу) / Л. Рудницький // 125 років київської української академічної традиції (1861–1986): Збірник. – Нью-Йорк: [б. в.], 1993. – С. 319–339.
29. Шихненко І. М. Внесок Олександра Грушевського у розвиток української біографістики першої третини ХХ ст. / І. Шихненко // Сумський історико-архівний журнал. – 2008. – № IV–V. – С. 91–96.

Summary. *Kalynchuk Alla. Alexander Hrushewsky as a reader of Taras Shevchenko's works.* The article analyzes the little-known Shevchenko studies of Alexander Hrushevsky and identifies the peculiarities of his research, which correlates with the problems of the development of literary studies of the first third of the 20th century.

Keywords: Shevchenko studies; archival sources; ethnographicism; theme; leitmotif; national background; motives.

